

וויץ, וכסופרת המבחינה במבוכי התודעה הנפשית, הצליחה ואלריה שטארק להעלות קטעים חשובים ממראות חיינו ומנגעי הדור. עם זאת פיתוחה של העלילה אטי למדי, ובמקומות רבים ברומן הלשון והסגנון מבק־שים תיקון—ואין.

בית האילם

סיפורו של שלמה טבעוני משקף את אורח־חיהם של תימנים בארץ־ישראל לפני עש־רות־שנים. המחבר, שגדל בכרם־התימנים בתל־אביב, מכיר היטב את ההווי המסורתי המיוחד שנשתמר בקרב יוצאי תימן. הם חיו ב"גיטו" משלהם וניסו להוסיף ולקיים דפ־סיס, שהיו מקובלים עליהם דורות רבים. אלא שרוחות הזמן והמקום היו חזקות מהם. מה שעשתה ההשכלה במרוחה של אירופה עשה ההווי ה"ישובי" ליוצאי תימן, וכמו שנכשלו כל המאמצים לעכב את מירוצו של הזמן ברוסיה ובפולין, כך עלו בתוהו נסיונות נואשים שעשו חכמי העדה ונכבדיה לשמור על בניה ולמסור בידם את תרבותם המקורית שהביאו עמיהם מארץ־מוצאם.

על פריצה זו מספר שלמה טבעוני מסביב לאירועי משפחה אחת. נישואים שלא עלו יפה, אשר מראש ידוע היה שנדונו לכשלון, העמידו שלושה ילדים, שדרכם בחייהם היתה קשה ומרה ביותר. האב היה אילם מלידה והאם גדלה אצל אמא־חורגת, שהתעמרה בה כמיטב המסורת של אמהות חורגות. רצו החכמים התימנים לפתור את בעייתם של שני הצעירים וזיווג את הצעירה, שלפי מושגיהם כבר היתה מבוגרת, לצעיר האילם. כוונותיהם היו טובות, אך הזיווג לא עלה יפה. האשה התעללה בבעלה והתנכרה לילדיה, וכך גדלו הילדים ללא בית וללא הורים. הבת יצאה לתרבות רעה, בן אחד היה לפושע ואילו השני, שזכה לטיפולה של עובדת סוציאלית, מצא מקומו בקיבוץ. לאחר־מכן נגאלה הבת מחלאַת העולם התח־

היא מפליגה לתחום המציאות הישראלית של זמננו ומיחדת גיבורה אחת בלבד, מני־צולות המחנות, לחוויות־האימים של עברה. הרמויות האחרות חיות ונושמות באווירה של תל־אביב, מחוץ לגיבורה הראשית, שלא היתה אמנם במחנות אך שנות ילדותה עברו עליה בהונגריה בימי המלחמה. השואה קיימת בסיפורה העכשווי של המחברת מתחת לפני־השטח והיא תשתית לבעיות־הקיום של יהודים בדרנו.

לכאורה נראים חיהם של ארבעת הזוגות המתוארים ברומן באספקלריה נורמלית המקובלת בתאי־משפחה רבים, אלא שלמע־שה כולם שרויים במשבר. הבית היהודי, בו גדלו הבנים־האחים, היה מהדורה אחרונה של דפוסי־חיים מסורתיים שנהרסו. הקיום המודרני מוציא את הצעירים מרשות ההורים ומעמידם לגורלם. ודווקא הבן המצליח ביותר כרופא—הוא שכשלונו גדול ביותר. נמשך הוא אחר יצריו החזקים ממנו והורס את ביתו. ואכן, מה יעשה הבן שלא יחטא? צעיר הוא ויפה וגברי ויצריו תוססים, ואין הוא מונע עצמו מהליכה בלתי־נמנעת לקראת הרס ביתו וחורבן חייה של אשתו, האוהבת אותו וכרוכה אחריו בכל נפשה.

נטייה זו קיימת אצל הדמויות האחרות, שכל אחת מהן בורחת מעצמה ורודפת אחר האושר הנראה לה אצל אחרים. קיומן עומד בסימן השקיעה חרף התנאים החיצוניים, הנוחים פחות או יותר. כל אחד מן הזוגות הנשואים מקים כביכול בית משלו, אך למעשה אין זה אפילו אוהל דל, ומכל רוח מצויה מפילתו.

זהו צירי ההתרחשויות ברומן של ד"ר שטא־רק. מלחמת־הקיום בלבד אין די בה לתת סיפוק למאווייהם של הזוגות הצעירים. הכל שרויים במבוכה נפשית המאפיינת את הדור שלאחר השואה. המציאות הישראלית רוויה התלבטויות קשות המכרסמות מבפנים ואינן מעלות ארוכה לניכורו ובדידותו של אדם בזמננו. כל בעיה הופכת טראגדיה המגלה את התלישות הקיומית, ובאין שרשים מניין יצמח גזע איתו, ומניין יבואו ענפים, פרחים ופירות שהם גופם של החיים?

כרופאה, שמבשרה חזתה ב"פלאניטה" אוש־

* שלמה טבעוני: בית האילם (סיפור); הקיבוץ המאוחד, 1972; 183 עמ'.

גיות מכדי שלא יראה את הצד השני, הרע של הסיפור—את גרמניה הנאצית. ז'יל פרו אינו מפליג בהשמצות ובתשבחות; הוא מתאר, ותיאורו, אף שבלי ספק הושפע מדעותיו האנטי־נאציות וכנראה גם האנטי־קומוניסטיות, מתקבל על הדעת. כל הנפשות הפועלות מופיעות כבני־אדם על בעיותיהם, על חולשותיהם, על גילויי כוחם. היחידים המושמצים באמת הם מפקדיה האלמוניים של הרשת במוסקבה שאותם לא ריאיון, את מסמכיהם לא קרא ואת שיקוליהם לא התאמץ להבין.

בולטת עובדה מתמיהה לכאורה: המפקדים הנאצים במלחמת־העולם השניה מתוארים באור חיובי ואנושי יותר מן המפקדים הרו־סיים במוסקבה. ספק אם נעשה הדבר מתוך הכרה ושיקול־דעת. נראה יותר כי המחבר שנפגש עם הנאצים התרשם, בצדק או שלא בצדק, מן הצדדים האנושיים באישיותם כפי שנתגלו לו זמן רב לאחר המאורעות המתוארים. לעומת זאת, את המפקדים הרוסיים לא הכיר ותיאורם בספרו חד־ממדי. זאת, כנראה, סכנה האורבת לפתחו של סופר תעודי שמקורותיו מוגבלים ושלא בא במגע אישי עם חלק מן הדמויות המתוארות.

מסקנה שניה, שאפילו אנטי־פאשיסט מוצהר כז'יל פרו, שהוריו, כפי שמעיד הוא עצמו, "ניגנו בתזמורת אחרת", עשוי לרכך את עמדותיו אחרי מגע אישי עם מושאי ברכתו. מתגלה בכך בעיה מיתודולוגית של כתיבה תעודית, ספרותית ועתונאית: מגע אישי מקהה את עקצן של עמדות עקרוניות. על־פי מעשיהם היו הנאצים מהנדסי־רצח; על־פי תיאורו של ז'יל פרו הם לוחמים למטרה שאפשר להבינה. בכל הבנה חווייתית יש קורטוב של הזדהות ושל הצדקה.

"התזמורת האדומה" מעניינת במיוחד אותנו, הישראלים, לפי שמפקדה היהודי, ליאופולד טרפר, לידי פולין, בא לארצנו בשנות ה־20, פעל כאן במסגרת המפלגה הקומוניסטית האי־ליגאלית, ולאחר שישב כאן בפלא עקר לצרפת. כיום, בהיותו בן 69, יושב טרפר בפולין ולוחם על זכותו לעקור משם ולהתישב בישראל. בחייו, בנורלו ובמעשיו

תון, הבן הפושע חזר למוטב, והבן השני שירת בצבא ובנה לו בית. סיפורו של טבעוני טבול כולו באווירה מקורית של כרם־התימנים מאז. הרבה פול־קלור, אמונות וסיפורי־עם שנתקיימו אצל יוצאי תימן משוקעים בסיפור. לפי עדותו של המחבר, "ראשיתו של הסיפור בשנות השלושים, שבהן נהגו עדיין המוסכמות שבני תימן הביאו אתם מגלותם—אותן מסו־רות בנות מאות שנים, מורשת נכסי תרבות יקרים מתקופות שונות ומשל שבטים שונים—גם שלא מבני תימן. עדיין שררו בפרם יראת השמיים, אהבת רעים, כיבוד אב ואם, אמונה בערך חיי עבודה, בד בכד עם נימוסים, נהגים ואמונות, שנתערבו בהם העיקר והטפלו".

כל העולם הזה, היקר כל־כך ללבו של טבעוני, לא האריך ימים. "כל המוסכמות נופצו לרסיסים—ואתם מבנה המשפחה. אב ואם חרב עליהם עולמם, כשנאלצו לבטל דעתם מפני דעת בניהם, וכל שנה נפערה תהום חדשה בין אבות ובנים, עד שלא נשאר זכר לאותה מסורת של מוסר, נהגים ויחסי אנוש, שביקשו להנחיל לבניהם".

העלילה מוסיפה ומספרת על בני תימן צעירים התועים בדרכי החיים, שעולמם הישן חרב עליהם ועד שורחה עליהם שמשו של העולם החדש תעו בלילות־אפלה. רק מעטים מהם מצאו את השביל הנכון לחיי־עבודה ולפרנסה בכבוד.

י. פ.

התזמורת האדומה

"התזמורת האדומה" היא סיפור תעודי על רשת־ריגול סובייטית שפעלה באירופה בתקופת מלחמת־העולם השניה. אין זה מחקר אובייקטיבי ערוך על־פי כללים מדעיים. המחבר הצרפתי, ז'יל פרו, ניגש לחומר וריאיון את הנוגעים בדבר כשהוא בעל דעות־קדומות. אך אין אלו חריפות וקיצו־

* ז'יל פרו: התזמורת האדומה; תרגום: נתנן בן־עמי; ספרית פועלים, 1972; 494 עמ'.